

УДК 343.1

**ПРОКУРОРСЬКИЙ НАГЛЯД У ФОРМІ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО КЕРІВНИЦТВА
ДОСУДОВИМ РОЗСЛІДУВАННЯМ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АСПЕКТ В КОНТЕКСТІ
ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ ТА ВИМОГ МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ
ПРОКУРОРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**

**PROSECUTORIAL SUPERVISION IN THE FORM OF PRE-TRIAL INVESTIGATION
PROCEDURAL GUIDANCE: COMPARATIVE ASPECT IN THE CONTEXT
OF FOREIGN EXPERIENCE AND THE REQUIREMENTS OF PROSECUTORIAL
ACTIVITY INTERNATIONAL STANDARDS**

Чорноусько М.В.,

студент юридичного факультету

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

В статті розглянуто особливості здійснення прокурорського нагляду за додержанням законів під час проведення досудового розслідування у формі процесуального керівництва в зарубіжних країнах. Здійснено порівняльно-правове дослідження норм галузевого національного та зарубіжного законодавства, міжнародних нормативно-правових актів у зазначеній сфері. На основі аналізу теоретичних підходів та тенденцій правозастосування розроблено пропозиції щодо вдосконалення кримінального процесуального законодавства.

Ключові слова: прокурорський нагляд, процесуальне керівництво, повноваження прокурора, досудове розслідування, кримінальний процес зарубіжних країн, міжнародні стандарти.

В статье рассмотрены особенности осуществления прокурорского надзора за соблюдением законов во время проведения досудебного расследования в форме процессуального руководства в зарубежных странах. Произведено сравнительно-правовое исследование норм национального и зарубежного отраслевого законодательства, международных нормативно-правовых актов в указанной сфере. На основе анализа теоретических подходов и тенденций правоприменения разработаны предложения по усовершенствованию уголовного процессуального законодательства.

Ключевые слова: прокурорский надзор, процессуальное руководство, полномочия прокурора, досудебное расследование, уголовный процесс зарубежных стран, международные стандарты.

The article deals with the features of realization of the prosecutorial supervision over observance of laws during the pre-trial investigation in the form of procedural guidance in foreign countries. Made a comparative legal research of sectorial norms of national and foreign laws, international legal acts in this area. Based on the analysis of theoretical approaches and tendencies of the enforcement developed some suggestions for improving of criminal procedural legislation.

Key words: procurator, procedural guidance, prosecutor's powers, pretrial investigation, criminal proceedings of foreign countries, international standards.

Постановка проблеми. За оцінками науковців, пошук ефективних моделей процесуального керівництва під час розслідування кримінальних проваджень є вкрай актуальним, зважаючи на те, що кримінальне судочинство в Україні перебуває в процесі реформування, що, в свою чергу, накладає відбиток на погляди щодо ролі прокурора на стадії досудового розслідування кримінальних проваджень [1, с. 79]. В окресленій системі координат неабиякого значення набуває питання розгляду підходів національного законодавства, що регламентує порядок здійснення прокурорського нагляду у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням у співвідношенні з правовими орієнтирами, які постають перед Україною в світлі євроінтеграційних процесів, та законодавчими механізмами, притаманними зарубіжним державам континентальної системи права, якими уповноважені суб'єкти останніх оперують в ході вирішення завдань і досягнення мети кримінального провадження. Поза сумнівом, зміна акцентів процесуальної діяльності прокурора у кримінальному провадженні стала початковим, аніж завершальним кроком у переорієнтації системи кримінального судочинства в напрямку утвердження міжнародних норм і стандартів кримінальної юстиції, рекомендацій компетентних органів світового співтовариства і європейської спільноти, забезпечення додержання вимог Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року та міжнародних стандартів прокурорської діяльності.

Стан дослідження. Закономірним, зважаючи на зазначене, є підвищений рівень наукового інтересу до висвітленої тематики, що спостерігається як в українських, так і в зарубіжних правничих колах. Зокрема, питання становило предмет розгляду в працях Н.А. Кірієнко, І.В. Козьякова, А.В. Молдована, Н.С. Наулік, В.О. Попелюшка, О.В. Поповича, Г.П. Середи, О.М. Толочка, Ю.К. Якимовича та інших. У вітчизняному кримінальному процесі проблематика здійснення прокурором процесуального керівництва як інституту, вперше офіційно регламентованого Кримінальним процесуальним кодексом (далі – КПК) України 2012 року, в розрізі порівняльно-правового дослідження розглядалась не досить детально. Відтак, необхідним в контексті подальшого реформування у сфері кримінального судочинства, в тому числі опрацьовуваної реформи прокуратури, видається усунення цієї доктринальної прогалини.

Метою статті є проведення порівняльно-правового дослідження здійснення прокурорського нагляду у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням за законодавством України та деяких зарубіжних держав задля встановлення національних особливостей реалізації його завдань; оцінка ступеня відповідності функціонування даного інституту міжнародним стандартам прокурорської діяльності; окреслення правозастосовних проблем і, врешті, обґрунтування пропозицій, спрямованих на вдосконалення кримінального процесуального законодавства в частині врегулювання наглядової діяльності прокурора у кримінальному провадженні в Україні.

Виклад основного матеріалу. Сьогоднішнє сприйняття ролі та місця прокурора у кримінальному процесі опосередковано правовим впливом низки міжнародних актів, серед яких чільне місце слід відвести Керівним принципам ООН щодо ролі обвинувачів, які були розроблені для надання допомоги державам-членам у вирішенні завдань забезпечення і підвищення ефективності, незалежності та справедливості обвинувачів у кримінальному провадженні, які відіграють активну роль у кримінальному провадженні, зокрема, коли це дозволяється законом або відповідає місцевій практиці – в розслідуванні злочину і нагляді за законністю цих розслідувань [2]. В такому розрізі підлягають врахуванню і Рекомендації Рес (2000)19 Комітету Міністрів Ради Європи «Щодо ролі прокуратури в системі кримінального правосуддя», положення яких дозволяють визначитись із місцем процесуального керівництва як інструменту виконання наглядових повноважень прокурором включно із застереженнями про характер, обсяг і механізми вказаного в умовах національних традицій законотворчості і правозастосування окремих держав. Зокрема, п. 22 документу передбачено, що в країнах, у яких поліція підлегла прокуратурі, або де поліцейські розслідування проводяться під наглядом прокуратури, держава повинна вжити відповідних заходів, щоб гарантувати прокурорам повноваження з надання поліції відповідних квазівок для ефективного виконання пріоритетів кримінальної політики. При цьому згідно з п. 26-33 Рекомендацій прокурори повинні забезпечувати рівність осіб перед законом, забезпечувати принцип змагальності сторін тощо. Не обходить увагою суб'єкт видання і необхідність судового контролю над діями прокурорів, коли вони мають повноваження на застосування заходів, які втручаються в сферу основних прав і свобод підозрюваного, а також обов'язковості встановлення механізмів оскарження окремих рішень прокурорів [3].

Важливо брати до уваги й те, що Рекомендації Парламентської асамблеї Ради Європи (далі – ПАРС) 1604 р. (2003) «Про роль прокуратури в демократичній правовій державі, заснованій на верховенстві закону», зосереджені на констатації розмаїття моделей прокуратури в різних країнах, що в умовах окремої держави приносять найбільш плідні результати з охорони прав і свобод людини і громадянина [4]. Як слушно підкреслюють науковці, кожна із систем органів держави має власні важелі стримувань і противаг, а тому важко розглядати один окремо взятий елемент діяльності прокуратури у відриві від інших. Ось чому феномен прокуратури слід визначати з урахуванням національних традицій, правової культури, ментальності суспільства [5, с. 6-7]. За цих обставин беззаперечним є вплив перелічених особливостей і на форми прокурорського нагляду, в тому числі на той комплекс повноважень, якими прокурор при його здійсненні наділяється державою. Вдаючись до аналізу кримінального процесуального законодавства таких держав, як Грузія, Молдова, Російська Федерація, Латвія, Федеративна Респуб-

бліка Німеччина та Франція було здійснено спробу з'ясування особливостей прокурорського нагляду, встановлення спільних і відмінних рис, характерних для діяльності прокурора в Україні і в зазначених державах, моделювання можливості імплементації окремих норм зарубіжного законодавства на кримінальні процесуальні відносини уповноважених суб'єктів в умовах вітчизняних реалій. Так, з-поміж держав, де законодавець окреслює для прокурора найбільш широке коло повноважень, вирізняються Молдова, Німеччина та Франція. Отже, як констатує І.В. Козьяков, до прокуратури висувається законодавча вимога про здійснення суворого контролю за поліцією як органом досудового розслідування [6, с. 28-41]. Уполі зору дослідження опинились і держави, в яких наглядова діяльність прокурора на стадії досудового провадження тільки частково споріднена з моделлю, прийнятою в Україні. Мається на увазі нормативне регулювання цієї сфери пореформним законодавством Російської Федерації (далі – РФ), яке демонструє комбінований підхід в питаннях прокурорських повноважень і наділяє прокурора дещо розбалансованим їх обсягом: надмірне домінування останнього по відношенню до органів досудового слідства в одних випадках перетинається з відверто недостатніми його повноваженнями в інших.

Суб'єктом нагляду, чий повноваження є досить масштабними на досудовому слідстві, прокурора позиціоновано за законодавством Франції. З урахуванням специфіки діяльності органів кримінальної юстиції на цій стадії провадження, а Франції відомі такі інституції як судова поліція, що здійснює поліцейське дідання та слідчі судді, котрі розслідують справи із залученням судової поліції, прокурор перебуває у керівному становищі щодо наведених, які, переважно, діють в межах його розпоряджень. З досліджень В.О. Попелюшка кримінального процесу Франції в ретроспективі (за КПК 1808 р.) видно, що історично склалась ситуація, за якої централізований апарат судової поліції був очолюваний прокуратурою, дисциплінарно їй підпорядкований [7, с. 3]. Однак на сьогодні слідчий суддя наділений правом у низці випадків вживати заходів до оптимізації розслідування на власний розсуд, в тому числі – давати доручення окремим поліцейським підрозділам, а також мотивовано відмовлятися від виконання окремих розпоряджень прокурора. Прокурор уповноважений самостійно обирати орган і особу, яка буде здійснювати слідчі дії протягом розслідування, вимагати проведення слідчих дій та бути присутнім під час їх проведення, призначати експертизи, готувати висновки про необхідність обрання запобіжних заходів та, за наявності підстав, приймати рішення про звільнення особи з-під варти, мати повний доступ до матеріалів справи і повертати їх слідчому судді з письмовими вказівками. В контексті висловленого погляди вчених з питання визнання або невизнання повномірною функціонування інституту процесуального керівництва розходяться: одна група науковців сприймає такі повноваження прокурора, як контрольні, тоді як інша доводить неоднозначність даної позиції, посилаючись на принцип

незалежності слідчих суддів і на те, що саме слідчий суддя здійснює функції з процесуального керівництва розслідуванням [8, с. 86]. В.М. Додонов, як і Л.Р. Грицаєнко [9, с. 153-155], дотримується думки, згідно з якою прокурор здійснює пряме керівництво попереднім слідством і є контролюючим суб'єктом як щодо судової поліції, так і щодо слідчого судді [10, с. 41]. Ідентичну точку зору обстоює Н.А. Кірієнко, зазначаючи, що прокурор у Франції здійснює процесуальне керівництво досудовим слідством з елементами наглядової діяльності [11]. Очевидно, автор має на увазі те, що наглядова діяльність прокурора в такому ключі не закінчується на процесуальному керівництві за окремим розслідуванням: паралельно він одержує «звітні» дані щодо інших справ. Водночас, А.В. Молдован та М.Г. Стойко обґрунтовують здійснення процесуального керівництва винятково діданням, а не досудовим слідством [12, с. 5; 13, с. 163]. Український процесуаліст О.В. Попович займає компромісну позицію, підтримуючи точку зору про наявність у кримінальному процесі Франції двох головних суб'єктів розслідування, під керівництвом яких перебуває судова поліція, а в механізмі співпраці яких право одного давати вказівки протиставляється праву другого не виконувати їх [1, с. 81]. Не заперечуючи значно більш широких повноважень слідчого судді за встановлені в Україні, котрі активно залучають останнього до з'ясування істини на досудовому слідстві, безсумнівним є те, що ними не спростовується факт здійснення прокурором процесуального керівництва, натомість, питання постає в площині самостійності піднаглядних суб'єктів. Алогічними з цієї точки зору видаються доводи фахівців, які приписують реалізацію функцій процесуального керівництва слідчому судді, вказуючи на обсяг його незалежності, оскільки з аналізу норм КПК Франції незрозуміло яким чином може відбуватися керівний вплив на діяльність прокурора. У зв'язку з цим доречним є безумовне визнання за прокурором функції здійснення процесуального керівництва досудовим слідством. Підхід КПК ФРН передбачає пріоритетність розпоряджень прокурора над так званими «екстремними» рішеннями судді, а також регламентує його можливість надання розпоряджень і вказівок слідчому безпосередньо, в обхід погодження з керівником слідчого органу [14]. Механізмом, прийнятним до наслідування вітчизняною практикою, є регулярне узагальнення прокурором найпоширеніших помилок, вчинених поліцією і доведення відповідних зауважень з коментарями та рекомендаціями до поліцейського керівництва з метою усунення їх причин та умов. Своєрідний підхід демонструє законодавство Республіки Молдова. Зокрема, ст. 5 Закону «Про прокуратуру», присвячена повноваженням прокуратури, містить пряму вказівку на те, що прокурор керує кримінальним переслідуванням і здійснює його. Законом регламентовано, що прокурор, реалізуючи свої повноваження, може ініціювати накладення на офіцерів кримінального переслідування, працівників констатуючих органів та органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, стягнень за допущені порушення закону, за невиконання або неналежне ви-

конання службових обов'язків [15]. Як відомо, такої можливості в контексті здійснення прокурором процесуального керівництва українським процесуальним законодавством не передбачено: п. 8 ч. 2 ст. 36 КПК України регламентує можливість ініціювати перед керівником органу досудового розслідування лише питання про відсторонення слідчого від проведення досудового розслідування та призначення іншого слідчого за наявності підстав для відводу або у разі неефективності розслідування [16], тоді як про можливість внести відповідне подання прямо не йдеться ані на законодавчому, ані на підзаконному рівні. Загалом законотворчість у даному разі пішла шляхом цілковитого відшарування інституту процесуального керівництва у кримінальних провадженнях. Відтак, з формулювання випливає, що законодавець робить акцент на специфіці діяльності прокурора у конкретному кримінальному провадженні, часом залишаючи поза сферою регулювання норм зазначеного закону питання прокурорського нагляду за діяльністю органів, які здійснюють досудове слідство понад тим чи іншим провадженням. Звертає на себе увагу ч. 4 ст. 20 даного закону, яка покладає забезпечення проведення досудового провадження в розумні строки саме на прокурора та п. 7 ст. 52 КПК, відповідно до якого прокурор встановлює розумні строки для кожної справи, що вже дозволяє вести мову про позиціонування цього суб'єкта як владної процесуальної фігури, з якою слідчі органи перебувають у відносинах підпорядкування. Підтвердженням такої тези слугує перелік повноважень, регламентованих ст. 52 КПК, серед яких постійний контроль за додержанням порядку прийому і реєстрації повідомлень про злочини, початок кримінального переслідування, відмова в здійсненні кримінального переслідування та його припинення. Винятковий інтерес становить розуміння молдовським законодавцем питань, що зачіпають повноваження прокурора під час здійснення ним процесуального керівництва. Так, прокурор «особисто здійснює керівництво кримінальним переслідуванням і контролює законність процесуальних дій органу досудового слідства» [17]. Зазначена норма дає можливість дійти висновку про специфіку сприйняття державою даного правового інституту: тоді як український законодавець позиціонує процесуальне керівництво як форму нагляду, молдовський ототожнює його з контролем. Такий дисонанс пояснюється обсягом повноважень, які значно ширші, порівняно з наданими прокурорам в Україні. Зокрема, окрім права витребувати з метою контролю від органу досудового слідства, вищестоящих прокурорів кримінальні справи, документи, процесуальні акти та будь-які дані з кримінальних справ, за якими ним здійснюється контроль, перевіряти якість доказів, скасовувати незаконні і необґрунтовані постанови слідчих і нижчестоящих прокурорів, прокурор наділений правом вмотивовано вилучати кримінальну справу в одного органу або уповноваженого суб'єкта кримінального переслідування і передавати іншому органу або особі. Для порівняння п. 8 ч. 2 ст. 36 КПК України дає право прокурору лише ініціювати наведене питання перед

керівником органу досудового розслідування. Безпосередньо прокурор санкціонує самовідводи та відводи слідчих, вирішує питання обрання, зміни, скасування більшості запобіжних заходів, ухвалює постанови про затримання, привід, виїмку, є присутнім при проведенні слідчих дій чи проводить їх особисто, відсторонює особу, яка здійснює кримінальне переслідування у випадку порушення нею закону та ін. Таким чином, здійснення процесуального керівництва за законодавством Республіки Молдова суттєво відрізняється від порядку функціонування даного інституту в Україні в частині обсягу повноважень прокурора, що дає змогу останньому брати значно більш активну участь в досудовому розслідуванні кримінальних проваджень з метою встановлення питання про винуватість або невинуватість особи та законність дій органів досудового розслідування. Проілюстрована розстановка пріоритетів до певної міри не узгоджується з вітчизняним розумінням сутності прокурорського нагляду, оскільки слідчі органи перебувають у підлеглому становищі по відношенню до прокурора, що породжує двоїсте сприйняття такої системи: з одного боку, за регламентованої широти повноважень прокурор максимально орієнтований на превентивну діяльність в контексті забезпечення законності досудового розслідування; остання є пропорційною рівню відповідальності прокурора, покладеному на нього законодавчо та дозволяє спрямовувати вектори розслідування на власний розсуд з тим, щоб представити судові достатньо матеріалів, якими обвинувач оперуватиме під час розгляду і які об'єктивно будуть достатніми для конкурентоспроможного «змагання» зі стороною захисту, чим, виходячи з вимог законодавства, децю обділений процесуальний керівник в умовах України. З іншого боку, викладені норми КПК Молдови найбільш яскраво втілюють аргументи критиків і скептиків інституту процесуального керівництва, які вбачали небезпеку перетворення слідчого на «технічного помічника» прокурора, стверджували про значне звуження і навіть ігнорування процесуальної самостійності даного суб'єкта. На противагу побоюванням, не можна нехтувати тим фактом, що не в останню чергу такої діяльності органів кримінальної юстиції, як здійснення прокуратурою процесуального керівництва досудовим розслідуванням сприяв досягненню Республікою Молдова високих показників у забезпеченні прав громадян, гарантованих Європейською конвенцією. Так, згідно з даними офіційної статистики, у 2013 році вона не увійшла до першої десятки держав, які лідирують за кількістю звернень громадян до Європейського суду з прав людини, тоді як, наприклад, Італія, Велика Британія й Грузія посіли друге, шосте і сьоме місця, а Україна опинилась на третьому [18]. Проте, з нашої точки зору, потенційна імплементація аналогічного підходу для України в умовах сьогодення має бути обмежена запозиченням окремих процесуальних норм, оскільки увесь їх обсяг в цілісності є розбіжним до розуміння природи даного інституту, ієрархії органів досудового розслідування та орієнтирів, які ставить перед собою національна система кримінальної юстиції. Законо-

давство Грузії, серед інших завдань, покладає на прокурора здійснення «процесуального нагляду» на стадії попереднього слідства з метою забезпечення обвинувачення. На виконання цих повноважень, відповідно до ст. ст. 23-28 Закону Грузії «Про прокуратуру», до його компетенції належить внесення таких актів прокурорського реагування, як подання, протест, постанова, вказівка, погодження та скарга [19]. Також в ст. 33 КПК Грузії міститься перелік прав, якими прокурор наділяється на час його здійснення. До прикладу, йдеться про право доручати розслідування тому чи іншому правоохоронному органу або слідчому, вилучати його від одного слідчого і передавати іншому; брати участь у проведенні слідчих дій; давати обов'язкові вказівки співробітнику правоохоронних органів та нижчестоящому прокуророві; витребувати матеріали кримінальної справи; розглядати скарги на дії чи постанови слідчого та скасовувати їх тощо. Попри те, що аналіз зазначених норм дозволяє прослідкувати їх певну спорідненість із законодавством Республіки Молдова, виразними є і відмінності стосовно обсягу повноважень прокурора. Так, прокурори Грузії обмежені в повноваженні обирати запобіжний захід, змінювати його або припиняти дію: з цієї метою вони, як і за КПК України, повинні звертатись з відповідним клопотанням до суду, а саме такий механізм постає оптимальним з точки зору забезпечення функціонування важелів судового контролю, як того вимагає ПАРЄ [3]. Описаний характер взаємодії органів кримінальної юстиції цілком співвідноситься з позиціонуванням інституту процесуального керівництва як форми прокурорського нагляду, а не прокурорського контролю, з урахуванням того, що для Україною на законодавчому рівні було прийнято як раз першу модель, що зобов'язує до гарантування, по-перше, достатнього рівня процесуальної свободи розсуду суб'єкта здійснення досудового розслідування і, по-друге, раціонального розподілу повноважень суду і прокуратури, коли мова заходить про право обмеження щодо учасника кримінального провадження як людини і громадянина. Такою, що об'єктивно відповідає динаміці досудового розслідування та відображає гнучкість його потреб, є можливість прокурора доручити слідчому, який не розслідує справу безпосередньо, здійснювати слідчі дії. Вважаємо за можливе передбачити таке право і в КПК України, дозволивши у виняткових випадках, коли того вимагає додержання принципу розумності строків, але слідчий, який здійснює досудове розслідування з поважних причин тимчасово позбавлений можливості це зробити, проводити окремі процесуальні дії іншому слідчому із внесенням відповідних даних до ЄРДР. В частині ж оскарження слідчих рішень, дій чи бездіяльності прокурора законодавець в Грузії пішов шляхом, рівноцінним до встановленого в Україні. Доволі радикальними, порівняно з українським законодавством, є положення КПК Латвії. Так, вирішення питання про арешт майна та його скасування здійснюється не слідчим суддею, а прокурором; подача основного масиву клопотань учасниками провадження здійснюється на розгляд безпосередньо прокуро-

рові, а не слідчому; такий самий порядок поширюється і на вирішення питання щодо зупинення, відновлення досудового розслідування (натомість, керуючись ст. ст. 280, 282 КПК України, слідчий може зупинити його перебіг постановою, погодженою з прокурором, і відновити власною постановою [16]) та закриття кримінального провадження. Крім того, в компетенції прокурора перебуває право визначати слідчого або слідчих, які проводитимуть розслідування (тоді як в Україні таким правом наділений керівник органу досудового розслідування) або внести постанову про те, що він буде здійснювати розслідування самостійно, виняткове право закривати кримінальне провадження (український слідчий уповноважений зробити це самостійно з підстав, передбачених пп. 1, 2, 4 ч. 1 ст. 284 КПК, якщо жодній особі не повідомлялося про підозру [16]). Аналіз законодавства РФ свідчить про часткову його наближеність до національного законодавства України. Тим не менш, вважається, що після реформ 2007 року прокурор не здійснює процесуального керівництва досудовим розслідуванням, лише функцію нагляду за додержанням закону. Повноваження ж з так званого «процесуального нагляду» покладаються на керівника слідчого органу. Необхідно визнати, що певне зміщення акцентів у наглядовій діяльності прокуратури РФ викликано, не в останню чергу, критичними висновками Венеційської комісії, поданими нею у 2005 році щодо положень Федерального закону «Про прокуратуру». Йшлося, головним чином, про непрозорість діяльності прокуратури, значний перелік функцій, внаслідок чого, на переконання експертів, було порушено рівновагу між гілками державної влади, а власне прокуратура «стояла над усіма іншими органами» [20]. Водночас російські науковці обстоюють протилежну точку зору і зазначають про деяку фіктивність офіційного курсу. Вдалим видається висловлювання Ю.К. Якимовича з приводу того, що, позбавивши прокурора функції процесуального керівництва досудовим розслідуванням, законодавець залишив за ним певні повноваження, властиві саме такій формі нагляду [21, с. 65]. Так, аналіз повноважень прокурора, які були змінені в бік розширення в період з 2010 по 2013 рр., дозволяє дійти висновку про наступне. Якщо стосовно процесуальної діяльності слідчого прокурор здійснює більш поверхневий нагляд, в рисах якого процесуальне керівництво вгадується лише опційно, то щодо діяльності коло наглядових повноважень є значно ширшим, звідки вбачається очевидність уникнення законодавцем вжиття термінопоняття «нагляд у формі процесуального керівництва». Зазначене виявляється у тому, що по відношенню до слідчого прокурор може витребувати і перевіряти законність і обґрунтованість рішень про відмову в порушенні кримінальної справи, призупиненні або припиненні кримінальної справи, розглядати інформацію в частині незгоди слідчого з рішеннями прокурора і приймати за рішення за результатами розгляду, за наявності підстав клопотати перед судом про продовження строку запобіжних заходів у вигляді домашнього арешту або тримання під вартою; затверджувати обвинувальний

акт і направляти його до суду; повертати слідчому матеріали справи з письмовими вказівками, обов'язковими до виконання; вилучати матеріали справи у слідчого і передавати їх до Слідчого комітету РФ [22]. Абсолютно безпрецедентним є п. 1.12. Наказу Генерального прокурора № 136 від 06.09.2007 р., де йдеться про неприйнятність українському кримінальному процесу повноваження в частині визнання доказів недопустимими і вилучення їх з переліку доказів у обвинувальному акті за умов, якщо їх було отримано з порушенням вимог процесуального законодавства, про що він вносить мотивовану постанову. В той самий час, за умов виявлення відсутності достатніх доказів винуватості обвинуваченого, невірної кваліфікації вчиненого, прокурор вправі повертати кримінальну справу слідчому для додаткового розслідування [23]. Припускаючи можливість запозичення таких положень, з огляду на їх специфіку, що породжує ризик порушення принципу змагальності сторін та безпосередності дослідження доказів судом, слід зазначити, що коректним з методологічної точки зору є порядок, передбачений КПК України, який відводить вирішення зазначених питань на розсуд суду, безпідставно не розширюючи повноважень сторони обвинувачення і не спотворюючи сутності досудового розслідування і ролі в ньому прокурора. Абстрагуючись від наведених застережень, варто схилитись до визнання раціональності ідеї щодо прийняття рішення про відхилення прокурором доказів, щодо яких є вмотивовані сумніви з приводу допустимості, однак лише за умов детального врегулювання такого механізму та забезпечення судового контролю за подібними рішеннями слідчим суддею. Такий підхід цілком можна вважати доцільним в контексті процесуальної економії і забезпечення чистоти оцінки доказів під час судового провадження, що, окрім того, звузило б поле для зловживань суддями, які подекуди спекулюють дотриманням принципу безпосередності дослідження доказів, відкидаючи показання, що давались на досудовому слідстві особою, щодо допиту якої в суді повторно відсутня об'єктивна можливість (наприклад, з підстав перебування на стаціонарному лікуванні в психіатричному закладі, за наявності висновку експерта про можливість адекватно сприймати події в момент злочину, навіть з урахуванням перебування у стресовому стані) беруть до уваги і покладають в основу виправдувального вироку лише показання обвинуваченого [24]. З наведеного випливає, що відносно

слідчого прокурор в РФ має квазіповноваження, які перегукуються з процесуальним керівництвом. З одного боку, вони надто розширені, з іншого – безпідставно звужені. Досліджувана нами форма прокурорського нагляду в чистому вигляді характерна для взаємовідносин прокурора і дізнавача. Так, прокурор уповноважений давати дізнавачеві письмові вказівки щодо ходу розслідування, здійснення слідчих дій; погоджувати клопотання; скасовувати його незаконні і необґрунтовані постанови, а отже володіє типовими повноваженнями, характерними для процесуального керівництва як в Україні, так і в інших країнах Європи.

Висновки. На підставі викладеного доходимо висновку про значний ступінь варіативності повноважень та відповідальності прокурора при здійсненні ним процесуального керівництва, змістове навантаження яких залежить від таких факторів, як статус органів досудового розслідування, належність прокуратури до тієї чи іншої гілки влади, функціонування поряд з прокуратурою як наглядовим органом інших інституцій та посадових осіб, на яких покладається безпосередня або опосередкована участь у досудовому розслідуванні й рівень їх процесуальної самостійності у прийнятті рішень та об'єктивна зумовленість потребами суспільства і вимогами, висунутими ним до держави, оскільки саме названі характеристики детермінують сутнісне забарвлення компетенції прокурора на досудовому розслідуванні.

Обов'язковими для врахування кожною державою, незалежно від моделі організації органів прокуратури, постають міжнародні стандарти та рекомендації міжнародних інституцій, спрямовані на забезпечення належного й ефективного функціонування прокуратури як органу, чия робота покликана гарантувати законність діяльності піднаглядних суб'єктів, тим самим мінімізуючи ризики, що впливають з процесу розслідування кримінального провадження як фактичного вияву наявності конфліктних за своєю природою суспільних відносин. В такому ракурсі подальші дослідження окресленої тематики мають відбуватись у руслі максимального зосередження доктринального і, як наслідок, правозастосовного аспектів на якості виконання завдань кримінального провадження з огляду на потреби суспільних відносин, що складаються в умовах окремої держави в конкретний відтинок часу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Попович О.В. Суб'єкти процесуального керівництва на стадії досудового розслідування в кримінальному процесі Франції // Вісник Національної академії прокуратури України. – 2013. – № 3. – С. 79–84.
2. Керівні принципи щодо ролі прокурорів : прийняті на восьмому Конгресі ООН, Гавана, Куба, 7 верес. 1990 р. // Права людини: довідник для прокурорів / Упоряд. Марнікс Алінк. – К. : Фенікс, 2005. – С. 150–155.
3. Рекомендація Rec (2000) 19 «Про роль прокуратури в системі кримінального судочинства», прийнята Комітетом Міністрів Ради Європи 6 жовтня 2000 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://www.coe.int/t/dghl/cooperation/ссре/reftexts/Rec\(2000\)19Ukraine.pdf](http://www.coe.int/t/dghl/cooperation/ссре/reftexts/Rec(2000)19Ukraine.pdf).
4. Рекомендація ПАРЕ 1604 (2003) «Про роль прокуратури в демократичному суспільстві, заснованому на верховенстві закону» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.coe.int>.
5. Щерба С.П., Решетникова Т.А., Зайцев О.А. Прокуратура в странах СНГ: правовой статус, функции, полномочия. – М. : Экзамен, 2007. – 557 с.
6. Козьяков І.В. Процесуальне керівництво прокурором досудовим розслідуванням: досвід зарубіжних країн // Актуальні питання кримінального процесуального законодавства України (Київ, 26 квітня 2013 року): збірник матеріалів міжвузівської наукової конференції / Національна академія прокуратури України. – К. : Алерта, 2013. – С. 28–31.

7. Попелюшко В.О. Система органів розслідування та їх повноваження за КПК Франції 1808 року // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2010. – № 2. – С. 1–13.
8. Головки Л.В. Дознание и предварительное следствие в уголовном процессе Франции / Л.В. Головки. – М. : СПАРК, 1995. – 130 с.
9. Грицаєнко Л.Р. Прокуратура в країнах Європи : навч. посіб. / Л.Р. Грицаєнко. – К. : БІНОВАТОР, 2006. – 400 с.
10. Додонов В.Н. Прокуратура в России и за рубежом. Сравнительное исследование / В.Н. Додонов, В.Е. Крутских; под. ред. канд. юрид. наук С.И. Герасимова. – М. : НОРМА, 2001. – 192 с.
11. Кириенко Н.А. Прокурор как правовая и научная категория, её место в понятийном аппарате зарубежной науки [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.rusnauka.com>.
12. Молдован А.В. Кримінальний процес: Україна, ФРН, Франція, Англія, США : навч. посіб. / А.В. Молдован. – К. : Центр учбової літератури, 2005. – 352 с.
13. Стойко Н.Г. Уголовный процесс западных государств и России: сравнительное теоретико-правовое исследование англо-американской и романогерманской правовых систем : моногр. / Н.Г. Стойко. – СПб. : Издательский Дом С.-Петерб. гос. ун-та, Издательство юридического факультета СПбГУ, 2006. – 264 с.
14. Уголовно-процессуальный кодекс ФРГ (перевод Германского Фонда международного правового сотрудничества и Организации безопасности и сотрудничества в Европе) [Электронный ресурс]. – Режим доступа : www.pravo.org.ua.
15. «О прокуратуре» : Закон Республики Молдова № 294 от 25.12.2008: [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://lex.justice.md>.
16. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI // Офіційний вісник України. – 2012. – № 37. – Ст. 1370.
17. Уголовно-процессуальный кодекс Республики Молдова N 122-XV от 14.03.2003 [Электронный ресурс] – Режим доступа : www.ageri.md/pdf/law/cod_pr_penala_275_276-ru.pdf.
18. European Court of human rights: Analysis of statistics 2013 [Электронный ресурс] – Режим доступа : http://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=reports&c=#n1347956587550_pointer.
19. «Про прокуратуру в Республіці Грузія» : Закон Республіки Грузія [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.pravo.org.ua>.
20. Висновок № 340/2005 Венеціанської комісії щодо Федерального Закону «Про прокуратуру Російської Федерації», затверджений на 63-му пленарному засіданні Венеціанської комісії (Венеція, 10–11 червня 2005 року) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.pravo.org.ua>.
21. Якимович Ю.К. О процессуальном положении прокурора, руководителя следственного органа и следователя в современном российском досудебном производстве // Уголовная юстиция. Russian Journal of Criminal Law. – 2013. – № 2 (2). – С. 64–67.
22. Уголовно-процессуальный кодекс Российской Федерации от 18.12.2001 № 174-ФЗ [Электронный ресурс] – Режим доступа : <http://www.consultant.ru>.
23. «Об организации прокурорского надзора за процессуальной деятельностью органов предварительного следствия» : Приказ № 136 от 06.09.2007 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.genproc.gov.ru>.
24. Вирок Печерського районного суду міста Києва у справі № 757/8169/13-к [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/34161121>.